

Stojím na nejvyšším místě Bandouchovy zahrady, která leží teď napolo ladem, poněvadž mistr Bandouch je v cizích službách, a pro kterou hlava divže mi docela nezešediví, a křičím velmi neslušné vyzvání nazdařbůh kamsi dolů, jako by právě teď kráčel tudy důstojně — třeba někdo z těch, jejichž jména se skvěla, opravdu nejčistším leskem se skvěla v jedné lokálce nedělního čísla tohoto listu o tom, jaké starosti mají v dnešní významné době jistí „čeští“ lidé... 5 10

Božíčku, tak z celého srdce a ze vší myslí své toužím po tom, abych byl již tak moudrý a jen se usmíval mírně a soucitně, děj se co děj — a zatím co chvíli říčím jako poraněné zvíře bolestí, vztekem, úzkostí a jsem stále ten starý zúčastněný člověk, kterého každá blbost a mizernost lidská raní jako otrávený šíp. 15

Je těžko býti v českých zemích básníkem a stero je toho důvodů. Ale nejtěžší to jest, když si člověk přinese ze šťastnějších oblastí ducha krásnou představu o básníku, který hledí v budoucnost a tuší ji, ale zároveň a snad právě proto miluje i přítomnost, oslavuje to, co jest jako základ toho, co bude, a nedává se mýliti malichernostmi, kráčí vpřed pevným krokem ve svých rytmech i ve svých epištolách. Neboť dáme-li si u nás takové poslání, opovrhující blahoslavenou konzervativností a snadným veršováním, můžeme býti předem jisti, že zastavíme se na polovině cesty, ubodáme jako podrážděnými vosami sterem příkoří, rodících se ze zatraceně požehnané malosti našeho národa, a nejen to: v sobě ani nenajdeme dostatečné síly, my, tradiční maloměšťáci, abychom nedali se odvrátiti od vytčené cesty malichernostmi, které nakonec tak milujeme a za veliké považujeme, že nadobro nebo aspoň příliš často odhazujeme lýru a meč, abychom zdvihli obyčejný karabáč. 20 25 30

Jsou celé týdny, kdy dostávám ránu za ránou jako neviditelným obuškem a pokaždé klesám k zemi a teprve země dodá mi zase odvahy vstát. Nejsou to však rány přímo na 35

mne mířeně. Mám hroší kůži, jde-li o mou osobu, jedním uchem tam a druhým ven jdou poklony nějakého toho mého přítelíčka, dosáhnou-li vůbec až k mému sluchu; jsem si příliš jist svou věcí, než abych jako rány mohl cítit marnivá lechtání. Ty moje rány jsou zcela jiného druhu a ty jako rány měl by cítiti každý hrdý český člověk a každý kulturní český člověk. A nejhorší z nich jsou ty, které zasazují lidé domněle také naši. Tu jsem ubohá mimóza, vydaná napospas každému mimojdoucímu. To je moje slabost, to je naše slabost.

Je to slabost, máme-li na mysli krásné poslání básníků; neměli bychom bezpochyby klesati aniž povstávající brát karabáč, nýbrž měli bychom nezmýleně a s úsměvem na rtech jíti za svým ideálem, připravovati půdu budoucím, zakládati dobrou tradici pro nového českého básníka, spisovatele, umělce, člověka. Jsme slabí, poněvadž klesáme, poněvadž cítíme lépe bolesti národa než krásu svého posláním, a tu, jak jsme tak zraňováni a pokořeni v tom, co jest na nás nejlepšího, zazdá se nám náhle naše slabost jako síla, a vidouce, kterak národ stále tupěji přihlíží k tomu, co se s ním děje, kterak sebevětší drzost provedená domnělými našinci zůstává neztrestána a kterak český buržoa v nejhnusnějším smyslu slova roste do netušených dimenzí, řekneme si, že je třeba více statečnosti k zvednutí karabáče než k vznešenému klidu... Je to bezpochyby omyl, ale ech, když tak po těch všech ranách a úzkostech vstanu v den slunečný a jako dnes křičím své neslušné vyzvání kamsi dolů, jako by tudy krácel s důstojným svým těřichem vládní rada X, vím, že bych mu je vzkřikl i přímo do tváře, kdybych ho potkal, ačli bych mu do ní neudělal něco horšího. A to jménem národa, k čemuž mám svaté svoje právo.

Takové jsou tedy teď moje dni. Bůhví že jsem nenapsal v nich jediného slušného verše. A vzpomínám si často na Machara a obdivuji se mu, že to tak dlouho vydržel s karabáčem v ruce. Byl trochu jednostranný. Ale bil. A já bych teď také bil ve dne v noci. Malichernosti mne dusí, české hlupství a bařtipánství, které všechno kupuje za peníze a všechno prodá za úsměv shůry, mne dusí. Jsou to vůbec

malichernosti? Dnes nemohu říci ano. Dnes vidím všude jen oceán naší bídy. Snad až se počasí ustálí a květnové dni zahrnou mne svou laskavostí, pak si řeknu, že génius národa přestál horší doby. Ale ani to nebude mnoho znamenati. Neboť bez zdravého úsilí nic by nebyl přestál.

5

Vždycky jsem říkal, když se mluvilo někde přísně o výstředních zábavách všelijakých aristokratů, že je lépe, baví-li se tito páni takhle, než kdyby dělali politiku. Jest například i lépe, když velebný pán honí se za děvečkami, než když pořádá štvanice na učitele. Proto můžeme přát také jistým „českým“ lidem jejich horlivý zájem o rakouskou vzduchoplavbu v pevné víře, že národ nakonec pochopí také jejich pravý význam pro národní instituce. Povážlivý jest však jistý všeobecný zjev z posledních našich let, a pozorujeme-li jej dobře, mohou jisté věci míti váhu symptomů.

10

15

V jednom směru pokročili jsme skutečně a znamenitě. Ve vývoji českého bařtipána. Ten, kterého jsme dráždili v letech devadesátých, byl nevinný a poctivě český maloměšťák. Nemohl rozuměti Prostibolu duše ani kráse veršů Březinových a Hlaváčkových. Nechápal socialismu, bál se statečné mládeže ve světě odchované a moderní román byl mu těžko srozumitelný. Nedivíme se mu dnes. Po této ohnivé epizodě vrátili jsme se však, až na skromné vyjímky, ke svému maloměšťáctví. Tvrdé selské palice z oné doby, zbytky nejlepšího českého fundamentu, změkly. Jen český buržoa vypěl a ztvrdl. Osvojil si velkokapitalistické mravy. A nádavkem stal se velikým rakouským vlastencem. Zatímco jsme se posmívali, jako lidé umoudřelí a „oproštění“, dráždění měšťáka, ejhle, povstal tu buržoa mezi námi v pravé své podobě a už je docela jasno, že představuje národní nebezpečí. Koho o tom nepřesvědčila dvě tři minulé leta českých politických mravů, ten je slepý.

20

25

30

A tak to vidím — aspoň pro sebe — opět jako ve svém mládí, dva světy, dva nesmířitelné světy, a každý kompromis bílého s černým je kus ponížení a odumírání osobnosti. Když jsem šel z Čech, dohořívaly tu poslední zbytky našeho mladého idealismu. Praha měnila se ve skutečné

35

velkoměsto se všemi krásami a ohavnostmi. Ale poslední fáze tohoto přerodu neviděl jsem již zblízka a ani jsem si neuvědomil pravý význam toho, co se tu děje. Na Moravě vyhlíželo to jako líbezná idyla, zátíší, veliká hromada krásných jablek: člověk nevidí hned, kolik jest jich naspo-
du nahnílených. Přizpůsoboval jsem se pomalu, neboť měl jsem lesy, které mírní radosti i hněvy. Černé na bílém dostal jsem vysvědčení dobrých mravů od počestných lidí. Jsem rád beránkem mezi beránky a ovečkami. Každý člověk rád
v míru a pokoji vypije a vykouří si své. Ovšem, některé zlé či dobré instinkty mi zbyly, také jejich nedůvěra nikdy na-
dobro nezhasla. Ale snášeli jsme se. Nebyl jsem však slepý. Pomalu otvíral jsem oči stále víc. A na Moravě nastalo
zatím rozlišování. Bude nutně pokračovati, kdyby se mu
dvacet Bulínů stavělo do cesty. A já, když jsem si zvykl
opět hleděti svýma starýma očima docela otevřenýma a když
jsem viděl to staré, co obyčejně člověk vídá, když otvírá
oči, ztratil jsem chuť přimhuřovati je. A tak dal jsem po-
stupně neuctivé sbohem všem beránkům, z nichž většina
byli beztak vlci v cizím rouše. Idyla je tatam. Dva světy
vidím a mezi nimi nepřeklenutelnou propast.

To je docela v pořádku. Pořádná vrána má sedat vedle vrány na pěkné borovici, a nikoli vedle papouška v zlaté kleci. Rozlišujme všude přesně a do detailů a varujme se
kompromisů. Není to tak nesnadné, společnost sama to
chce. Oficiální svět má svůj kodex dobrých mravů; druhý svět má úctu jen k vykonané práci a k osvícenému duchu. Z toho vyplývají dvě různá hodnocení a z jejich konfliktů mravní pokrok.

Není opravdu třeba drážditi buržou, je to také příliš snadné a marné. Tupost zůstane tupostí, a nám jde o mravní vývoj, a nikoli o zametání ulic. Zato pášeme zločin na sobě a na mravní úrovni národa, přizpůsobujeme-li se bařtipánu, abychom u něho byli hoffähig. Ten fakt, že ty, vědec, spisovatel, umělec, básník, dělník, jsi tak neb onak důležitý pracovník a přitom osvícený duch, který jedná po svém a opovrhne kodexem oficiální morálky, slátané z přežitků zásad kdysi rozumných, ale dnes dočista ne-

smyslných, ten fakt sám o sobě jest nesmírný činitel kulturní a mravní, revoluční činitel, zbraň zbraní, kterou člověk, jenž ví, co v ruce má, nemá pouštět z ruky. Jen tím, že si bereme svobodu, k níž nás má náš volný duch, dokazujeme, že jest skutečně volný. A dokazujeme tím také, že i jako pracovníci jsme schopni jít stále dál a nespokojovati se s lehkou dosažitelným. Nevěřme, že zaostalost ve všeobecných vymoženostech ducha není kazem na génium, který jest jí stížen. A věřme, že i malý talent spojený s osvíceným duchem může vykonat zázraky.

Zejména umělec nemá čeho hledati v oficiální společnosti. Vzpomeňme si jen, co dělala z Vrchlického. Mluvílo se dosud chytře jen o tom, jak mu ublížily kritiky a útoky, jichž sám vyvolal. Ale o tom, jak si jej zotročili oficiální, kterak z překladatele Danta, Tassa a Ariosta udělali ubohého překladatele Dumasa, o tom se mlčí, ale to bude jednou kapitola nejhrůznější obžaloby. A přece Vrchlický byl člen panské sněmovny, nikoli nějaký buřič. Nemyslím tím ovšem, že umělec nemá míti vůbec styků s oficiálním světem a má odmítati výhody, jež tento svět jest nucen časem i spravedlivě udíleti (obyčejně nikoli ze své kapsy). Ale kvůli tomu nesmí se státi umělec dvořenínem, přijímajícím panské mravy, loutkou panstva milostivě trpěnou, která u dvora zastrkuje do šosu osvícenost ducha, má-li ji.

Máme nač býti hrdi a máme v spravedlivém opovržení kastu bařtipánů a byrokratů, uctívajících zlaté tele, šavli a kropáč. Jen jasno to musí býti vždy. Hrdost v zápecích je pro kočku a opovržení mezi kamarády při pivě snadná a zbytečná věc. Vypravuje se o Schwaigrovi, že měl kdysi podati ministerstvu jakési dobrozdání a že je napsal v jedné velmi lapidární větě na rub ministerského přípisu a přípis poslal zpět. Tak mluví s pány hrdí umělci, kteří dobře postřehují, kde jsou lidé tyjící z peněz národa a kde lidé pracující pro jeho čest a kulturu.

Před bařtipánem vzpomenu si, že bohatne se pravidelně z práce najatých žebráků, a před byrokratem nezapomínám, že je sluhou společnosti. Doporučuji to každému; dělá to dobře, zejména v páteři. A je-li páteř rovná, pak

se čelí snadno mravnímu kodexu, kterým oficiální společnost maskuje svou tvrdou a sobeckou mysl, aby se zdála důstojnější, a čelí se lépe i mravům a zvykům lidského zvěřince, který na všech stupních sociálního žebříku opičí
5 se po svém bařtipánském ideálu. Bez této páteře není ostatně člověka skutečně kulturního a nic není směšnějšího, ba odpornějšího, než když vynikající hlava, ve které můžeme předpokládati trochu světla, metá radostné kozelce před oficiálními reprezentanty nebo jejich odleskem, když umělec,
10 který jistě ví, že jest nahoře v důvodném podezření ze špatných mravů, hraje si před buržoou a jeho nohsledy na důstojného.

Stalo se mi nedávno toto: Jdu k mladému známému umělci za nějakou věcí. Přivítá mě nějak rozpačitě a tu
15 upozoruji, že chystají u nich hostinu. Je to chudák, těžce vydělává a v dluzích tone, ale dělá hostiny nějakým důstojným lidem: hledá kariéru. Teď přede mnou rdí se rozpaky a falešným hlasem zve mne, abych zůstal, a já mu vidím na očích zoufalou úzkost, neřeknu-li snad ano. Kochám se
20 chvíli jeho tísní, a pak pravím beze zloby, opravdu upřímně, že do každé společnosti nechodím. Pálila by mne věru židle mezi několika hloupými paničkami a nadutými měšťáky a nakonec vrazil bych třeba vidličku svému sousedu do břicha.

25 Dobrá! Snad se mi tohle ani nestalo, snad se to stalo nějak podobně někomu jinému. To je lhostejno. Cítím to, jako by se mně to stalo, hmatám zbabělost ohledů. Nejsem ovšem hoffähig u důstojných lidí a rakouských vlastenců. Nicméně, byl jsem časem také ve slušné společnosti. Ale
30 předpokládalo to vždy, že v ní budu respektován. Nuže, jako se nestydím za žádnou práci a mohl bych klidně podávati cihly u nás vedle, kde se právě staví, a s tím určitým vědomím, že já si to smím dovoliti (řekněme třeba na rozdíl od pana vládního rady), tak nestydím se ani za žádného
35 druhu, pokud se chová lidsky, a půjdu s ním vždy a kamkoli. Neboť konám-li tu neb onu práci, je krásná, poněvadž já ji v tu chvíli konám s potěšením nebo z potřeby, a mám-li tu svého druhu, je to v tu chvíli posvátný člověk, poněvadž

je to můj druh (a ovšem předpokládajíc, opakuji, že se chová lidsky). Tak to cítím, poněvadž mám občanskou hrdost, a dvojnásobně to cítím, poněvadž jsem básník, umělec, u něhož nikdo nemá práva hledati způsoby kodifikované panem buržoou. A nechce-li mě někdo snésti takým, jakým jsem se svými zálibami, zvyky a přáteli, prosím, zde jsou dvěře nebo zde je ulice napravo. —

5

Jsou dva světy a mezi nimi propast. V jednom vládne úcta k práci a osvícenému duchu, v druhém úcta k penězům a hodnostem. V jednom se myslí a cítí, miluje a nenávidí, v druhém panuje tupost a sobectví. Seděti na dvou židličkách se tu nevyplácí, vznášejí se ve vzduchu a člověk, který na nich sedí, spadne obyčejně do propasti a zlomí si vaz.

10